

УДК 669.1:330:504

Дубчак І.О., Чорна Т.М.

Університет державної фіскальної служби України

ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В УКРАЇНІ

Промисловість України є найважливішою галуззю національної економіки, на частку якої припадає понад 60 % ВВП і 40 % національного доходу. Однією з базових галузей вітчизняного промислового виробництва є металургія. Ще зовсім недавно українська чорна металургія за обсягами виплавленої сталі посідала 7 – 8 місце у світі. Згодом вітчизняна чорна металургія перемістилась у світовому рейтингу виробників сталі на 9 – 10 місця. У 2013 р. країна посіла 7 – е місце у рейтингу Світової асоціації виробників сталі «World Steel Association / WSA», виплавивши 30,4 млн. т. сталі, а в 2014 р. – опустилася на 10-е місце з результатами виплавки 27,2 млн. т. сталі. У 2015 р. Україна зберегла за собою 10-е місце у світовому рейтингу виробників сталі, хоча вітчизняний обсяг виробництва цієї продукції становив лише 22,9 млн. т. Обсяги видобутку та експорту чорних металів суттєво зменшилися.

Одним з найважливіших факторів, що вплинули на такі показники, є військово-політичний та економічний конфлікт із Росією й особливо війна на Донбасі. Протягом січня – липня 2014 р. середньомісячне виробництво сталі в Україні коливалось у межах 2,4 – 2,8 млн. т. Однак у серпні 2014 р., тобто якраз із моменту розгортання широкомасштабної участі Росії у військових діях на Донбасі, почалось стрімке скорочення обсягів виробництва сталі в Україні. В липні 2014 р. у цілому по Україні було виплавлено 2462 тис. т. сталі, а в серпні того ж року – уже 1767 тис. т. Тобто лише за місяць обсяги вітчизняного виробництва сталі скоротилися на 28,2 % [4].

Суттєвий вплив на розвиток металургії становить світова ситуація, адже наразі чорна металургія, по суті, перебуває у стані стагнації. У 2015 р. світове виробництво сталі скоротилося на 2,8 %. Причому цей процес так чи інакше був притаманний майже всім міжнародним лідерам з виробництва зазначеної продукції. Так, у США виробництво сталі порівняно з 2014 р. скоротилось: на 10,5 %, у Туреччині – на 7,9 %, в Японії – на 5,0 %, у Південній Кореї – на 2,6 %, у Бразилії – на 1,9 %, у Росії – на 0,5 %, у Європейському Союзі в цілому – на 1,8 % (в тому числі у Німеччині – на 0,6 %). З першої десятки світових лідерів з виплавки сталі лише Індія збільшила виробництво цього товару на 2,6 % [3].

З іншого боку, у світі нині існує вельми значний резерв потужностей з виплавки сталі, що не залучені до виробничого процесу. Причому минулого

року зазначений резерв виробничих потужностей зростає. Це, з одного боку, є відображенням загострення конкуренції на світовому сталеплавильному ринку, а з іншого – відображає можливість доволі швидкого задоволення зростаючого попиту на сталь у світі, якщо такий з'явиться найближчим часом. Причому, наявність значних потужностей з виплавки сталі, що не залучені до виробничого процесу, є непрямим свідченням того, що у разі зростання попиту на сталь зовсім не обов'язково очікувати на аналогічне за темпами зростання цін на неї [1]. У цьому разі ціни на сталь можуть зрости не на багато, а можуть і зовсім не зрости – просто може дещо послабитись конкуренція на світовому ринку.

Слід також наголосити, що на сьогодні активи вітчизняних металургійних підприємств знаходяться у власності та під контролем кількох потужних бізнес-груп, частина з яких є іноземними не лише де-юре, тобто за місцем юридичної реєстрації материнських структур, а і де-факто, згідно з їх походженням і корпоративними інтересами.

Аналізуючи екологічні аспекти діяльності підприємств чорної металургії, слід зазначити, що дана галузь посідає друге місце із загальної кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря – після теплоенергетики. Основними джерелами викидів в атмосферу у чорній металургії є: агломераційне виробництво, виробництво чавуну та сталі. За даними аерокосмічних знімів снігового покриву, зона дії підприємств чорної металургії простягається на відстань до 60 км від джерел забруднення. Навколо металургійних заводів формуються своєрідні техногенні зони, де повітря, вода, сніг, ґрунт, рослинність містять широкий набір шкідливих речовин, включаючи і такі надзвичайно небезпечні, як свинець та ртуть. Переважно викиди складаються з оксидів карбону (67,5 % сумарного викиду в атмосферу), твердих речовин (15,5 %), діоксиду сульфуру (10,8 %) та оксидів нітрогену (5,4 %) [2].

Крім того, чорна металургія країни споживає 13 – % кількості води від загальних витрат усіх галузей промисловості. Нині питомі витрати води на виготовлення однієї тонни сталі, включаючи всі технологічні операції добування й підготовки руди, коксу та подальшої переробки чавуну на сталь, а потім – на прокат, труби, метизи, перевищує 260 м³. В зазначений показник входить значна частина води із природних джерел. Незважаючи на існуючі заходи з ефективного використання оборотної води, понад 4 % усього використання води із природних джерел припадає на чорну металургію. Щорічно у поверхневі водні об'єкти потрапляє до 1,0 млн. м³ стічних вод, з яких понад 85 % є токсичними. Разом із стічними водами відходить значна кількість забруднювальних речовин, у тому числі, завислі речовини, сульфати, хлориди, сполуки заліза, сполуки важких металів тощо.

Також під час технологічних процесів у чорній металургії утворюється велика кількість твердих відходів, які складуються на великих площах та в

більшості випадків шкідливо впливають на ґрунт, рослинність, водні джерела та повітряний басейн. Звалища твердих відходів займають сьогодні тисячі гектарів корисного ґрунту. В них накопичено близько 500 млн. тонн шлаків.

Таким чином, металургійне виробництво на території України переживає складний етап. Значний вплив чинить ситуація на окупованій частині Донбасу. Поновити його обсяги до показників довоєнного періоду на даний час неможливо. Це пов'язано не тільки з рівнями зайнятості та оплати праці на підприємствах, а й з світовою ситуацією в цілому. Перебіг подій протягом 2014 – 2015 рр. дає доволі вагомі підстави вважати, що на металургійних підприємствах в окупованих районах Донбасу економія за рахунок рівнів оплати праці та зайнятості буде одним з головних джерел формування резервів фінансових ресурсів означених підприємств. Причому працівники цих підприємств навряд чи зможуть ефективно захищати свої права та найімовірніше погоджуватимуться на ті чи ті їх обмеження заради збереження якихось заробітків. Водночас нині робота металургійних підприємств на окупованих територіях Донбасу справляє великий вплив на функціонування української чорної металургії, хоча і робить певний внесок у підтримання її міжнародного рейтингу. Але у цілому визначальним чинником формування попиту на продукцію української чорної металургії на найближчу перспективу поза всяким сумнівом лишається кон'юнктура світового ринку.

Для розв'язання ж екологічних проблем, пов'язаних з чорною металургією, слід впроваджувати нові технології плавлення металу, зводити очисні споруди, використовувати відходи металургії в інших виробництвах, наприклад, коксовий газ – для синтезу азотних добрив, шлаки доменного виробництва – у цементній промисловості тощо. Шкідливий вплив підприємств чорної металургії на довкілля можна суттєво зменшити використанням різних технологічних заходів та спеціального обладнання.

Перелік використаних джерел:

1. Войтюк В.Б. Чорна металургія України. – К.: Техніка, 2013. – с. 120.
2. Войцицький А.П. Техноекологія: підручник / Войцицький А.П., Дубровський В.П., Боголюбов В.М. – К. : Аграрна освіта, 2009. – 533 с.
3. Долгоруков Ю., Гончаров Ю. Стан і основні напрями структурної перебудови металургійного комплексу України // Економіка України. – 2012. – № 9. – с. 35.
4. Соціально-економічне становище України за 2015 рік / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 34 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>